

ij opmer-
dig zou zijn
on had om
omt uit het
et organisch
ls te weinig
borgtochte

lijk zijn, dat
uiver theolo-
Heeft men
voorstelling
een aan ons
igers van de
aken.
eest Christus
iad? Immers,
d Gods vor-
lie gezondigd
16.) Daarom
ke natuur

19 van onze
ze onvange-
teidelijk ver-
menselijke
Zonen Gods
ren in eenen

zijn dat voor
les aankomst
g leeren: te
ischelijke na-
wij allen die
ng, dat Chris-
l en dat de
ke mensche-

odoxie eener

d Apollinaris
Immers, bij
n zeer voor-
elijke natuur
ledigen, bren-
oren, die in
werd gefor-

igenlijke per-
ioddelijk; het
ezus Christus
ag bracht.
atting er een
e en Christo-

en slotartikel

J. W.

12.

met iemands
i interesseert
rderen arbeid
ersoon geheel

met het werk
maakt

orie van ons
psius op den
zonder eenige
an te toonen,
geleerde meer
eten uit voor
tem opgelegde

aan Johannes
mama, provin-
en andermaal
le jonge Six-
de Latijnsche
student aan de
n. Tijdens de
ls Stadhouder
1585, op den
chlig ingewijd.
n.l. een god-
ndige, en één
n. Alleen zoo-
benoemd, die
vervat in den
le Nederl. Ge-
ool werd ook
a in de Ooster-
Al spoedig gaf
or deze talen.
Staten, dat
ie den 60-jari-
aan zijn leer-
n maken, om
nnen innemen,

speciaal om in de Hebreeuwsche taal onderwijs te geven.

In het eerste academiejaar viel deze onderscheiding Amama reeds ten deel. Te dien einde nam Drusus, na het overlijden van zijn eenigen, veelbelovenden zoon, Amama bij zich aan huis. De kennis van dezen student wekte al spoedig de algemeene verbazing.

In het jaar 1614 begaf Amama zich naar Leiden, om Erpenis te hooren, en levens werkzaam te zijn aan de uitgave van Drusus' Annotationes in V. T. Daar van deze uitgave niets kwam, vertrok hij nog in December naar Londen, en verder naar Oxford, waar hij in 1615 door Prideaux en d'Orville in het college van Excester opgenomen, de Theologie beoefend, en het Hebreeuwsch heeft onderwezen, door de verklaring van het boek Prediker en grammaticale oefeningen. Terwijl hij zich daar reeds een jaar te midden van vele geleerden had opgehouden, gaf de tijding van den dood van Drusus hem gereede aanleiding om direct naar Friesland op reis te gaan. Vóór zijn aankomst waren hem al hindernissen in den weg gelegd.

Zijn leermeester Drusus n.l. stond in een niet al te goeden reuk bij den Senaat, omdat hij vriendschappelijk omging met Arminius en Uitenboogaard, hetgeen hem echter veel verdriet deed. Drusus was geen theoloog, zeide hij, maar taalgeleerde. Hij wilde den tekst vrij, naar eigen opvatting verklaren. Ook weigerde hij de ondertekening der Formulieren.

Toch is Drusus nog 31 jaren te Franeker Hoogleeraar geweest. Is het wonder, dat men zijn leerling, Amama, ook verdacht van een te vrijrinnige opvatting?

Zes dagen na het overlijden van Drusus waren den Ged. Staten reeds drie zuivere Calvinisten aanbevolen, n.l. Mulertius, Rogius en Mollius. Zonder onderzoek naar de gegrondheid van die verdenking, wilden de Gedeputeerden Amama echter niet voorbijgaan. In tegenwoordigheid van Curatoren moest hij zich derhalve aan een geloofs-onderzoek onderwerpen, waarbij Lubbertius en Bogerman zijn strenge examinatoren waren. Men bevond echter Amama zuiver in de leer, welker hoofdinhoud in den Heidelb. Catechismus en in de Nederl. Geloofsbelijdenis begrepen is en die naar Art. 8 der wetten, door een Franeker Hoogleeraar moest worden beleden.

Naar aanleiding van het rapport van Curatoren, Lubbertius en de bedienaren des Goddelijken Woords binnen Leeuwarden, werd hij in den namiddag van dien examendag (17 Mei 1616) bij eendrachtige stemmen tot opvolger van Drusus benoemd. Nochtans moest hij schriftelijk beloven, zijnerzijds zich bij het onderwijs aan die zuivere leer te zullen houden; vrede en eendracht aan de universiteit te willen bevorderen, en zich diensgevolge van alle Arminiaansche geschillen, en van alle hooge, onnoodige, en curieuse disputatiën te wachten.

Den 27 Augustus 1618 eindigde zijn proeftijd, en werd hij bevorderd tot gewoon Hoogleeraar. De curatoren rapporteerden gunstig. Zoo ving zijn arbeid aan. Heeft hij reden tot klachten gegeven? Integendeel. Hij heeft zich op voorbeeldige wijze van zijn taak gekweten. De beoefening der Bijbel-talen was destijds veel verwaarloosd. Hij toonde het nut daarvan aan. Hij stelde het gebrekkige in de bestaande en kerkelijk vastgestelde vertalingen, en den nadeeligen invloed daarvan in het licht. Tegen de Vulgata gordde hij zich aan.

Onder den titel: Bijbelsche Conferentie, Amsterdam 1623, vergeleek hij de Nederlandsche over-zetting naar Luther met den Hebreeuwschen tekst, en met andere vertalingen.

Aan de Nederlandsche vertaling van het O. T. door P. Hackius en het N. T. van Faulkelius (Amsterdam 1625, 2e druk 1630) voegde hij verbeteringen en aantekeningen toe.

Door zijn toedoen eischte de Friesche Synode van de candidaten, die zich kwamen aanmelden overlegging van de verklaring, afgegeven door de Hoogleeraren in de Hebreeuwsche en Grieksche talen, dat de examinandi den oorspronkelijken tekst konden lezen en verstaan, en dat tevens op het examen bij de classis daarvan de bewijzen moesten gegeven worden.

Ook beijverde hij zich met de hulp van Lubbertius en andere ambtgenooten, het spook der bandeloosheid onder de studenten te bestrijden. En met succes!

Merkwaardig is in dit verband hetgeen hij schreef in het jaar 1627 toen de zegepraal was behaald, aan Ged. Staten: „Deze laatste Reformatie, welke niet zonder levensgevaar is doorgevoerd, is door God den Heere zoo zeer gezegend, dat hij den Heere daar niet genoeg voor danken kon." Het goddeloos bedrijf werd zelfs gevonden onder hen, die zich tot den Heiligen dienst voorbereidden. Ook arbeidde hij met succes aan de eendracht onder de Hoogleeraren.

Zoozeer werd zijn onderwijs gewaardeerd, dat zelfs Duitschers, Engelschen, Zweden en Denen aan zijn voeten zaten. De gewestelijke en kerkelijke overheden toonden zijn streven te waardeeren. Aan hem is het mede te danken, dat steeds goed onderlegde theologen de Friesche gemeenten toevloeden, met het resultaat, dat zij door zelf-

standige Bijbelstudie predikten, en niet, gelijk toen algemeen in zwang was, jaar in jaar uit, Pastillen opdreunden.

Heeft Amama zich alzoo voor de kerk van Christus verdienstelijk gemaakt, wat was anderzijds de houding van de kerk? Het schijnt, dat de verdenking op hem bleef rusten van niet vrij te zijn van Arminiaansche gevoelens. Waarom? Op welke gronden? Het kan alleen teruggebracht worden tot het feit, dat hij een leerling van Drusus was. Overigens is er niets, wat eenige aanleiding kan geven tot deze verdenking, waar nog bijkomt, dat Drusus zelf geen Arminiaan was, doch met eenigen hunner vriendschappelijk omging. Dit heeft Amama niet gedaan. Integendeel heeft hij steeds alles vermeden, wat maar eenigszins voel gaf aan klachten.

Toch is hem een tweede teleurstelling niet bespaard. Toen de Synode van 1618-19 benoemingen deed in verband met de ter hand te nemen bijbelvertaling, is hij gepasseerd. Men vertrouwde hem niet. Hoe nu? Had hij niet zonder enig bezwaar de Formulieren ondertekend? Had hij niet steeds blij gegeven van groote belangstelling voor de toekomstige leeraren der kerk? Hoe heeft hij niet gelijverd voor rust en orde op de Hoogeschool; en wat alles aldoet: er was geen enkele klacht, maar enkel waardeering en achting was zijn deel. Daar komt nog iets bij. In zijn Bijbelsche conferentie, zooeven genoemd, wees hij op het groote belang der nieuwe bijbelvertaling, en zag zelfs met belangstelling dit werk tegemoet. Eigenbaat was hem geheel vreemd. Hij gaf juist blij van groote bescheidenheid. Nooit heeft hij zich op den voorgrond geplaatst. Dit blijkt wel heel sterk uit het feit, dat hij in 1625 schreef, het besluit der Synode zoo hoog te waardeeren, dat hij met schroom op veler verzoek ingegaan was tot voorziening in den bestaanden nood inzake de toen gebruikte bijbels, een bijbeluitgave ter hand te nemen. Gelijk men weet, liggen tusschen het besluit der Synode en het verschijnen van den eersten Statenbijbel 18 jaren. Dit werk dus, zeer toevende, gaf velen aanleiding bij Amama er op aan te dringen een nieuwe uitgave ter hand te nemen. Hoe heeft hij zich hiervan gekweten? Op voorbeeldige wijze! Nu blijkt echter weer zijn groote bescheidenheid. Geen nieuwe vertaling zal het zijn om het werk der overzetters niet te hinderen. Zelf zegt hij er dit van: „Ik ben verscheidene malen aangezoekt om de Annotatiën der Italiaansche overzetters, n.l. van den hooggeleerden Deodati, in het Nederlandsch over te zetten, en dezelve met onze gemeene Nederlandsche oversettingen uit te geven", enz.

Hij sloot zich aan bij den bestaanden tekst, alleen met dit verschil, dat hij steeds den Hebreeuwschen tekst raadpleegt. Tevens heeft hij de Annotatiën van de nieuwe Geneefsehe en nieuwe Engelsche steeds geciteerd tot bevestiging van die oversettingen welke op den kant gesteld zijn. Vandaar, dat de kant een schat van verklaringen bevat, die den lezer inleidt in de goudmijn der Heilige Schrift. Het N. T. in deze uitgave is door H. Faulkelius bewerkt, en door Amama herzien en verbeterd. Faulkelius heeft zich bij de Annotatiën gehouden aan den tekst van Piscatori en Amandus Poianus. Faulkelius had reeds in 1617 dit werk gereed, terwijl Amama in 1625 het O. T. gereed had. De uitgave had plaats in 1632 bij Antoni Jacobs, boekdrukker te Amsterdam.

Zoo verscheen dus deze bijbeluitgave als een schoon monument van eenheid en van trouw aan de zaak van de kerk des Heeren. Aan het einde van zijn voorwoord herhaalt Amama nog eens den wensch, dat spoedig het lang verbeide werk der Statenvertalers mag verschijnen, waarop hij den zegen des Heeren afbidt. Nu moet ge letten op de samenstemming tusschen Amama en Faulkelius. Kunt ge den Middelburgschen predikant a denken in gezelschap van iemand die Arminiaansche gevoelens of sympathieën heeft? Immers neen! Is er beter bewijs denkbaar van de betrouwbaarheid van Amama?

Als ge de kantteekeningen bestudeert, blijkt niet alleen het onvoorwaardelijk buigen voor de autoriteit der H. Schrift, maar ook, dat hij de Reformatie beginselen omhelst. Dan waarborgt een getrouwe weergave van den grondtekst zijn buitengewone kennis der grondtalen.

Hij heeft dus de verdenking, die op hem rustte van de zijde der vertegenwoordigers der kerk beantwoord met de kerk des Heeren te dienen. Eerstens, door aan haar goed onderlegde predikanten af te leveren, en tweedens, door haar de Heilige Schrift te geven zooals in die dagen niet beter kon worden gedaan. Jammer echter is het dat hij zelf de verschijning niet heeft mogen beleven. Reeds op 36-jarigen leeftijd is hij weggenomen. In het jaar 1629 stierf hij, door velen betreurd. In het jaar 1625 was Faulkelius reeds heengegaan.

Wij, die zoovele eeuwen na deze mannen leven, moeten toch wel eerbied hebben voor zulk een onderneming. Als men hun werk vergelijkt met het werk der Statenvertalers, welk werk met zooveel moeite gepaard ging, en zooveel tijd vorderde, blijkt wel de groote arbeidskracht van deze twee mannen. Alleen, en dit is van veel belang, hun werk is niet kerkelijk geautoriseerd. Is het daar-

om minder in zichzelf? Om de vrees hiervoor weg te nemen zou ik een bloemlezing kunnen geven van verschillende bijbelplaatsen, waaruit blijkt, dat de bedoeling der schrijvers van de Heilige Schrift duidelijker wordt weergegeven dan in de Staten-oversetting. Maar voornamelijk de kant bevat een schat van kennis. Toen in 1637 de eerste Statenvertaling verscheen, moest deze worden vernietigd vanwege de vele drukfouten. Men was dus in dien tijd aangewezen op de Bijbels, die er waren. De Bijbel van Amama-Faulkelius voorzag dus in een lang bestaande behoefte. Vooral de predikanten, en allen die er op aangedrongen hadden, zullen ervan geprofitteerd hebben.

Toen echter de Statenvertaling geregeld van de drukpers kwam, moest deze worden gebruikt. De Staten-Generaal hadden gelast, en de Synode had deze uitgave met haar autoriteit gedekt; het spreekt dus vanzelf, dat op de kansels en in de scholen, ja zelfs in de huizen de Statenbijbel moest worden gebruikt. Zoo was dus de officiële loopbaan van den anderen Bijbel, die de Liesveldt en Deux-Aes verving, beëindigd.

Deze levensschets van Sixtinus Amama heeft echter ten doel, de verdenking die nog steeds op hem rust, weg te nemen. De bestudeering van zijn leven, en een onbevangen blik in zijn streven ten aanzien van de kerk des Heeren, geven gereede hoop, dat dit moge zijn gelukt. Eigenaardig is dan ook de omstandigheid dat men, na de eerste proef bij zijn benoeming tot Hoogleeraar, niet ten tweeden male deze proef herhaalde. Alles bleef vaag en onbestemd iets positiefs is nooit gezegd geworden.

Als Amama van zijn kant eerherstel had geëischt zou de zaak anders gelopen zijn. Het was echter in die dagen niets vreemd, verdacht te worden. Hij heeft echter, zooals we hebben gezien, de verdenking beantwoord met een onbaatzuchtige houding die eerbied afdwingt. En het is aan ons, kinderen van dezen tijd, die deze dingen onbevangen kunnen bezien, hem eerherstel te geven, en te getuigen dat hij onverdiend is beticht. Moge dit artikel daartoe hebben medegewerkt; dan is mijn wensch vervuld, en aan het recht voldaan.

H. A. VERDUIN.

OPVOEDING EN ONDERWIS

Hoe dan verder?

Er is gevraagd, hoe het dan verder moet, wanneer de regeering de steunende hand van het onderwijs meer en meer terug moet trekken. Wel, ik zou zeggen, dan komen we meer in de richting, die onder ons altijd als de goede heeft gegolden: dan komen we tot een rechtstreeksche verzorging van de school door de belanghebbende ouders. Daar zijn we al wat aan ontwend. En daarom begonnen sommigen het al natuurlijk te vinden, dat de regeering onze scholen zou gaan opheffen, wanneer een en ander te duur wordt. Tegen die gedachte moeten we ons met hand en tand verzetten. En ook de regeering zelf is van oordeel, dat de scholen en de scholenbonden hier moeten optreden. Lukt het niet, om langs die vrijwillige weg tot een aanmerkelijke bezuiniging te komen, dan moet de regeering tot andere maatregelen overgaan in de vorm van vermindering van subsidie. We krijgen dan, zoo is er al gezegd, de 48-schaal. Voor elke 48 kinderen wordt een onderwijzer gegeven. Dat raakt voor menige school het levensbelang. Dan kan er plaats komen voor het particulier initiatief. Zooals ook nu reeds gedaan wordt door verschillende schoolbesturen, die een kweekeling met akte aanstellen boven het wettelijk getal onderwijzers, zal dat dan op ruimer schaal moeten gebeuren.

Gaat dan de bijzondere school niet te sterk concurreeren met de openbare? Wel neen, ook bij de overheidsschool kunnen de ouders gaan zorgen voor die boventallige krachten, waar dat noodig is. Ieder kan weer eens toonen, wat goed onderwijs hem waard is. Als de gedachte maar veld wint, dat de overheid belang heeft bij een onderwijs, dat niet beneden een bepaald peil daalt, en dat verder, waar men meer wil hebben, de ouders optreden. Dan komen we tot gezonde toestanden. De nood der tijden kan dan op dit terrein iets goeds uitwerken. Als we maar goed vasthouden, dat niet de overheid onze scholen kan opheffen. Dan is de vrijheid verloren. Het handhaven van onze zelfstandigheid moet ons offers waard zijn. Zoo is het toch ook in het verleden geweest!

En wij loopen wel eenigszins gevaar, dat de juiste beteekenis van de overheidszorg in zake onderwijs onder ons uit 'loog verloren wordt. In een tijd, waarin de overheid zoo veel moet doen, loopen we daarvoor groot gevaar. In de bewaring van geestelijke goederen moeten we dan dubbel voorzichtig zijn.

Als een ander symptoom wijs ik nog eens op